

dü. Mansûr b. Nûh ertesi gün ulemâ, meşâyih, hânedan mensupları, hassa kuvvetleri ve özellikle çocukluğundan beri arkadaşı olan Fâik el-Hassa adlı kumandanın desteğiyle tahta çıkarılıp kendisine biat edildi. Alp Tegin'in Mansûr'un yerine amcasını tahta çıkarmak istediği de rivayet edilir (Müstevfî, s. 382).

Mansûr, hükümdar olmasına karşı çıktığı için Alp Tegin'i görevinden uzaklaştırdı. Bunun üzerine Alp Tegin topladığı kuvvetlerle Sâmânî başşehri Buhara'ya ele geçirmek istedi. Ancak askerlerin ve devlet adamlarının Mansûr'un safına geçtiklerini görünce vazgeçip Belh'e çekildi. Mansûr'un, üzerine gönderdiği orduyu yenilgiye uğrattı ve aralarında Mansûr'un dayısının da bulunduğu kumandanları esir aldı (Reb'ülevvel 351 / Nisan 962). Aynı yıl Sâmânîler'in en uçtaki sınırlarına çekilen ve Levik hânedanından Ebû Ali'yi mağlûp ederek Gazne'ye giren Alp Tegin böylece Gazneliler Devleti'nin temellerini atmış oldu. Mansûr, daha sonra Ebû Ca'fer adlı kumandanının idaresindeki bir orduyu Gazne'ye sevkettiyse de Sâmânî ordusu mağlûp olmaktan kurtulamadı ve ağır kayıplar verdi (Nizâmülmülk, metin, s. 123-124, trc., s. 82). Cûzcânî, Alp Tegin'in Mansûr b. Nûh'tan aldığı menşurla Gazne'de meşrû bir otorite tesis ettiğini kaydeder (*Tabakât-ı Nâsirî*, I, 211). Alp Tegin'in Mansûr b. Nûh'a karşı yarı bağımsız hareket ettiği Kâbil yakınlarındaki Pervân'da basılan iki sikkeden de anlaşılmalıdır. Alp Tegin'in yerine geçen oğlu Ebû İshak İbrâhîm Buhara'ya giderek Emîr Mansûr'dan menşur almış, bu olayın ardından Gazneli-Sâmânî ilişkileri olumlu bir gelişme seyri takip etmiştir. Nitekim Ebû İshak İbrâhîm, 353-354 (964-965) yıllarında Levik hânedanı Gazne'yi işgal edince Mansûr'un yardımıyla tekrar Gazne'ye dönebilmiştir (354/965). Alp Tegin'in ölümünden sonra basılan Gazneli paralarında Mansûr b. Nûh'un adı da yer almaktadır.

Mansûr, Alp Tegin'e karşı verdiği başarıları mücadele sebebiyle Ebû Mansûr Muhammed b. Abdürrezzâk'ı Horasan ordularını başkumandanlığına getirdi. Ancak Horasan'da halka zulmedip şehirleri yağmalaması ve Büveyhî Emîri Rûknüddeve ile iş birliği yapması üzerine onu azlederek yerine Ebû'l-Hasan Muhammed b. İbrâhîm es-Simcûrî'yi tayin etti (Zilhicce 350 / Ocak 962).

Sîstan hâkimi Halef es-Saffâr'ın hacca giderken yerine vekil bıraktığı Tâhir b.

Hüseyn'in iktidarı ele geçirip isyan etmesi üzerine Halef Buhara'ya gidip Mansûr b. Nûh'tan yardım istedi. Mansûr asker sevk ederek Halef'in Sîstan'a dönmesini sağladı (354/965). Tâhir, Halef'in askerlerini terhis ettiğini görünce tekrar Sîstan'ı ele geçirdi; Halef de yine Mansûr'un gönderdiği Sâmânî kuvvetlerinin yardımıyla ülkesine dönebildi. Ancak Halef, Buhara'ya yollamakta olduğu vergi ve hediyeleri göndermemeye başlayınca onunla Mansûr arasındaki ilişkiler bozuldu. Bunun üzerine Mansûr, Sîstan'a Hüseyin b. Tâhir kumandasında bir ordu sevketti (354/965). Yedi yıl boyunca devam eden savaşlar yapılan bir antlaşmayla sona erdi ve Halef Sâmânîler adına hutbe okutmayı kabul etti. İbnü'l-Esîr, Halef'in isyanını Sâmânîler'de ortaya çıkan ilk zaaf âlâmeti olarak gösterir ve bu olaydan sonra çevredeki emîrlerin Sâmânî topraklarına göz dikmeye başladığını belirtir (*el-Kâmil*, VIII, 564).

Mansûr b. Nûh 356'da (967) Ziyârî Hükümdarı Veşmgîr ile görüştü. Bu görüşmede iki hükümdar Büveyhîler'e karşı birlikte hareket etmeye karar verdi. Bunun üzerine Mansûr, Horasan ordularını başkumandanı Ebû'l-Hasan Muhammed b. İbrâhîm es-Simcûrî'yi büyük bir orduyla Veşmgîr'in emrine verdi. Veşmgîr, Büveyhî Hükümdarı Rûknüddeve ile oğlu Adudüddeve'nin karşı harekete geçtiği sırada vefat etti. Yerine geçen oğlu Bisûtûn'un Rûknüddeve ile anlaşması bu iş birliğini sonuçsuz bıraktı (Muharrem 357 / Aralık 967). Mansûr b. Nûh, 359'da (970) Kirman'ı hâkimiyeti altına almak üzere Süleyman b. Ebû Ali b. İlyâs'a yardımcı birlikler gönderdi, fakat sefer başarısızlıkla sonuçlandı.

Büveyhîler'le Sâmânîler arasında 356 (967) yılında başlayan mücadele 361'de (971-72) yapılan bir antlaşmayla sona erdi. Buna göre Büveyhîler, Mansûr b. Nûh'a yıllık 150.000 dinar vergi ödeyecekti. Bu antlaşmada Horasan ordularını başkumandanı Ebû'l-Hasan Muhammed es-Simcûrî önemli rol oynamış, antlaşmanın imzalanmasına Horasan, Fars ve Irak eşrafı da tanıklık etmiştir. Antlaşmadan sonra Mansûr Adudüddeve'nin kızıyla evlendi.

Mansûr 11 veya 15 Şevval 365'te (12 veya 16 Haziran 976) Buhara'da vefat etti. 366 (977) yılında öldüğü de rivayet edilir. Yerine on üç yaşındaki oğlu Ebû'l-Kâsım Nûh geçti. Çağdaşı coğrafyacı İbn Havkal onu güzel ahlâklı, yetenekli, dö-

nemindeki hükümdarların en âdili ve en ihtiyatlısı, ileri görüşlü, azimli ve iyi niyetli olarak tavsif eder (*Şüretü'l-arz*, I, 472). Bazı tarih ve tefsir kitapları Mansûr'un emriyle Arapça'dan Farsça'ya tercüme edilmiştir. Veziri Ebû Ali Bel'amî, Taberî'nin *Târîh*'ini bazı ilâvelerle Farsça'ya çevirmiştir.

İmar faaliyetleriyle de ilgilenen Mansûr'un 354 (965) yılında Kârek-i Aleviyyân denilen yerde yaptırmış olduğu saray Sâmânîler devri sonuna kadar ayakta kalmıştır. II. Nasr'ın Rîgistan'da inşa ettirdiği, kendi hükümdarlığının ilk yıllarında yanan sarayı onartmış, ayrıca Rîgistan dar geldiği için Semtîn köyü yolu üzerinde yeni bir musallâ yaptırmış, mihrap ve minberi için büyük paralar harcamıştır (360/971).

BİBLİYOGRAFYA :

Nersahî, *Târîhu Buḥârâ* (trc. ve nşr. Emîn Abdülmecid Bedevî – Nasrullah Mübeşşir et-Tirâzî), Kahire 1385/1965, s. 78, 134; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, I, 469, 472; Gerdîzî, *Zeynû'l-aḥbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 ḡ., s. 98-100, 152, 161-164, 171; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (nşr. ve trc. Mehmet Altay Köymen), Ankara 1999, metin, s. 116-124, tercüme, s. 77-82; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 535, 544, 563-564, 577-578, 586, 609, 626, 673, 683; Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, I, 211-212; İbnü'l-İbrî, *Târîhu muḥtaşari'd-düvel* (nşr. Antûn Sâlihânî el-Yesûî), Beyrut 1890, s. 168, 171; Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Nevâî), s. 381-382; Ahmed el-Menîni, *el-Fethu'l-vehbî 'alâ târihi Ebi Naşr el-'Utbî*, Kahire 1286, I, 349-350; C. E. Bosworth, *The Ghaznavids, their Empire in Afghanistan and Eastern Iran: 994-1040*, Edinburg 1963, s. 38-39; a.m.f., "Sâmânids", *EP*² (İng.), VIII, 1027-1028; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloḡu*, I, 318-319; Hasan İbrâhîm, *İslâm Tarihi*, III, 451-452; İsmâ Abdürraûf el-Fikâ, *ed-Düvelü'l-İslâmiyyetü'l-müstakille fi'ş-şarḡ*, Kahire 1987, s. 18-19; V. V. Barthold, *Moḡol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 11, 114, 116, 267-270, 288; a.m.f., "Mansûr b. Nûh", *EP*² (İng.), VI, 432-433; Erdoḡan Merçil, "Simcûriler III", *TD*, sy. 33 (1982), s. 117-122.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

MANSÛR b. NÛH II

(منصور بن نوح)

Ebû'l-Hâris Mansûr b. Nûh
b. Mansûr es-Sâmânî
(ö. 389/999)

Sâmânî hükümdarı
(997-999).

II. Nûh 13 Receb 387'de (22 Temmuz 997) vefat edince yerine veliaht olan oğlu Mansûr geçti. Mansûr, Sâmânîler'i içinde bulunduğu zaaftan kurtarıp devlet oto-

ritesini temin etmek istediye de yönetim kumandanlarından Fâik el-Hassa ile veziri Ebû'l-Muzaffer Muhammed b. İbrâhîm el-Bergaşı'nın elinde kaldı. İsfîcâb'da Sâ mânîler'e bağlı olarak hüküm süren Ebû Mansûr Muhammed b. Hüseyin isyan edip Karahanlı Hükümdarı İlig Han Nasr b. Ali'den yardım isteyince Nasr b. Ali yardım bahanesiyle Semerkant üzerine yürüdü. Bazı Sâ mânî devlet adamları da Karahanlılar'la iş birliği yaptılar. İlig Han Nasr'ın ordugâhına getirilen Fâik el-Hassa saygıyla karşılandı. Fâik'in 3000 kişilik süvari birliğinin başında başşehir Buhara'ya gönderildiğini haber alan Mansûr Âmûl'e kaçtı. Fâik, Sâ mânîler'e hizmet amacıyla geldiğini ve kendisine sadık kalacağını bildirip Mansûr'u Buhara'ya dönmeye razı etti. Buhara meşâyih'i de Mansûr'a haber gönderip onu Buhara'ya dönmeye ikna etti. Nüfuzlu kumandanlardan Begtüzün, Horasan orduları başkumandanlığına getirildi. Fâik'in tahrikiyle Horasan'ı ele geçirmek için harekete geçen Kuhistan hâkimi Ebû'l-Kâsım Simcûrî mağlûp edildi (Reb'ülevvel 388 / Mart 998).

Bu sırada Mahmûd-ı Gaznevî kardeşi İsmâil ile Gazneli tahtı için mücadele ediyordu. Mahmud'un kardeşiyle meşgul olduğu sırada Horasan Sâ mânîler tarafından işgal edilmişti. Mahmud kardeşini mağlûp ederek tahta çıkınca Mansûr'a bağlılık arzetti ve Horasan'ın eskiden olduğu gibi yine kendisine bırakılmasını istedi. Mansûr cevabında Belh, Tirmiz, Mâverâünnehir, Büst, Herat ve civarını kendi hâkimiyetine tevdi ettiğini, Begtüzün'ün idaresine bıraktığı Horasan'ı ise ondan alıp kendisine veremeyeceğini bildirdi. Mahmûd-ı Gaznevî, Ebû'l-Hasan Hamûlî'yi Buhara'ya gönderip ısrar etti. Mansûr yine kabul etmeyince bölgeyi zorla ele geçirmeye karar verdi ve Nişâbur'a yürüdü. Begtüzün şehri tahliye edip Serahs'ta karargâh kurmuş olan Mansûr'un yanına gitti. Mahmûd-ı Gaznevî savaşmadan Nişâbur'dan ayrılıp Merverrûz'a çekilince Begtüzün tekrar Nişâbur'u zaptetti. Daha sonra kuvvetleriyle birlikte Mansûr'un yanına gitti. Fakat burada hükümdardan beklediği ilgiyi göremeyince onun kendisi aleyhine Mahmûd-ı Gaznevî ile iş birliği yaptığı kanaatine vardı. Durumu Fâik'e anlatıp desteğini sağladı. Mansûr, Serahs yakınlarında bir av partisinden dönerken Fâik ve Begtüzün tarafından tutuklandı (12 Safer 389 / 2 Şubat 999). Begtüzün'ün teklifiyle gözlerine mil çeki-

lip Buhara'ya gönderildi. Yerine küçük yaştaki kardeşi Abdülmelik b. Nûh b. Mansûr Sâ mânî hükümdarı ilan edildi. Mahmûd-ı Gaznevî bu olaya çok öfkelen-di ve Mansûr'un intikamını alacağını söyleyerek iki kumandanı cezalandırmak niyetiyle Serahs'a yürüdüye de Fâik ve Begtüzün Merv'e kaçtılar.

II. Mansûr b. Nûh fikri ve ahlâkî meziyetleriyle temayüz etmiş, cesur bir hükümdardı. Bununla beraber ülkede asayiş ve huzuru şiddet yoluyla sağlamaya çalıştığı ve kumandanların nüfuz ve kontrolü altına girdiği için eleştirilmiştir. Onun zamanında ülke toprakları küçülmüş, tahttan indirilmesinden sonra Karahanlılar başta Siriderya havzası olmak üzere Sâ mânî topraklarını istilâ etmeye başlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Neşahî, *Tarîhu Buhârâ* (trc. ve nşr. Emîn Abdülmecîd Bedevî – Nasrullah Mübeşşir et-Tırâzî), Kahire 1385/1965, s. 146-148; Gerdfîzî, *Zeynü'l-ahbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., s. 171-172; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 129-130, 139, 145-146, 149; Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsiri*, I, 214-215; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXV, 367-368; Ahmed el-Menîni, *el-Fetħu'l-vehbî 'alâ târîhi Ebî Naşr el-'Utbi*, Kahire 1286, I, 350; Muhammed Nazım, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna*, Cambridge 1931, s. 38, 41-43, 183; C. E. Bosworth, *The Ghaznavids, their Empire in Afghanistan and Eastern Iran: 994-1040*, Edinburgh 1963, s. 45-46; İsmâ Abdür-raûf el-Fikî, *ed-Düvelü'l-İslâmiyyetü'l-mustakille fi ş-şarq*, Kahire 1987, s. 73-74; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 283-286; a.mlf., "Mansûr b. Nûh", *IA*, VII, 305.

GOULNARA BALTANOVA

MANSÛR es-SA'DÎ

(bk. AHMED el-MANSÛR).

MANSÛR b. SELÎM

(منصور بن سليم)

Ebû'l-Muzaffer Vecîhüddîn Mansûr b. Selîm b. Mansûr el-Hemdânî el-İskenderî (ö. 673/1275)

Fıkıh, hadis ve tarih âlimi.

8 Safer 607'de (1 Ağustos 1210) İskenderiye'de doğdu. İbnü'l-İmâdiyye olarak da bilinir. İlk öğrenimini İskenderiye'de gördü. Ardından Mısır, Suriye ve Irak bölgelerini dolaştı; Dimaşk, Hama, Halep, Harran, Musul ve Mekke'ye gitti. Bağdat'ta bir süre kalıp hadis ve fıkıh tahsil

etti. Hocaları arasından Muhammed b. İmâd el-Harrânî, İskenderiyeli Mâilîkî fakihî ve kıraat âlimi Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdülmecîd es-Safrâvî, İbnü'l-Katîî diye bilinen Ebû'l-Hasan Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî, İbn Rûzbih olarak anılan muhaddis Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir zikredilebilir. İlmî seyahatlerini tamamladıktan sonra 639'da (1241-42) İskenderiye'ye döndü ve şehrin muhtesibi oldu. Bu arada Sileff'nin Âdiliyye (Hâfiziyye) adıyla bilinen medresesine hoca tayin edildi. Talebeleri içinde Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî gibi âlimler bulunmaktadır. Mansûr b. Selîm Şâfiî mezhebine mensup, hadis öğretimiiyle meşgul olan münekkît bir âlimdi. Okuttuğu hadis kitapları arasında Şâfiî'nin *es-Sünen*'inin Müzenî rivayetinin yer aldığı bilinmektedir. Mansûr 21 Şevval 673'te (19 Nisan 1275) İskenderiye'de vefat etti. 677'de (1278) öldüğü de söylenmektedir.

Eserleri. 1. *ed-Dürretü(Dürerü)'s-seniyye fi târîhi(ahbârî)-l-İskenderiyye*. İbn Hacer el-Askalânî bu eserden faydalanmıştır (*Lisânü'l-Mizân*, IV, 56, 139). 2. *Tuhtetü ehli'l-ğadîş fi işâli icâzâti'l-ğadîm bi'l-ğadîş*. Hocalarıyla hocalarının hocalarının, onların ve bazı hocalarının icâzet kayıtlarını güvenilir eserlerden toplayıp bir araya getirdiği, bunlardan kendisine muttasıl bir senedle ulaşanlarla adı geçen hocaların hayatları hakkında kısa bilgiler verdiği bir kitaptır. Eser alfabetik olup adı Muhammed olanlar en başta zikredilmiştir. Georges Vajda bu çalışmayı bir makalesinde değerlendirmiştir (bk. bibl.). 3. *Zeylû Tekmiletü'l-İkmâl*. İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâl*'ine İbn Nukta'nın *Tekmiletü'l-İkmâl* adıyla yazdığı zeylin zeylidir. Kahire'de bir nüshasının olduğu bildirilmektedir. İbn Hacer'in *el-Mü'telif* ismiyle bahsettiği eser (*Lisânü'l-Mizân*, III, 308) bu kitap olmalıdır. 4. *Zeylû't-Tağyîd li-Ma'rifeti ruvâti's-sünen (ricâlî's-sünen) ve'l-mesânid*. İbn Nukta'nın *et-Tağyîd*'ine yazdığı bir zeyildir. Mansûr b. Selîm'in kaynaklarda adı geçen diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Erba'üne'l-büldâniyye* (Georges Vajda bu eserin Sileff'ye ait olduğunu, Mansûr'un onu tahrîc ettiğini kaydeder), *Meşyehâtü İbni'l-Burhân Muhammed b. 'Abdirrahmân el-Ezdî*, *Meşyehâtü İbni'l-Mağdisiyye Muhammed b. el-Hasan es-Sefâkusi*, *el-Müstecâd min fevâ'idî Bağdâd*, *Reyyü'l-Âtîş ve ünsü'l-vâhiş*.